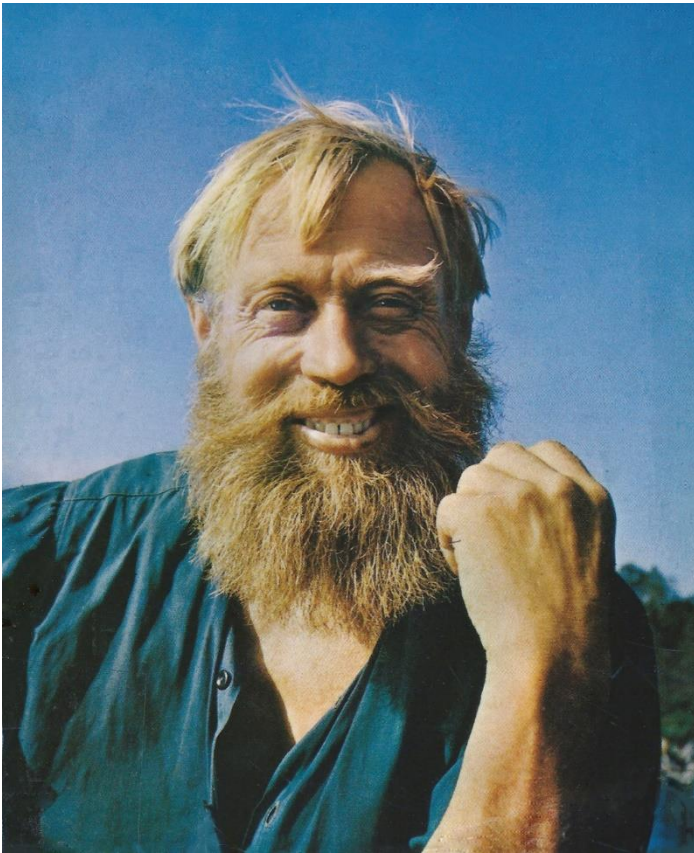

Kankaisen Pelle – legenda jo eläessään

”Pelle teki elämästään filosofian ja filosofiasta elämänsä” kuvaili Arvo Ruonaniemi, alias Tiera kirjassaan ”Kultahippuja kultamailta” Pellervo Kankaista. Eri kirjailijoiden luonnehdintoja hänestä ovat elämäntaiteilija, elämänfilosofi, boheemi, luonnonlapsi, luonnoneläjä, komea viikinkihahmo.

Heikki Kokko, Pellen aikalainen, Lapin Kullankaivajain Liiton pitkäaikainen puheenjohtaja toteaa elämäkertakirjassaan ”Heittiön vaellus” Pellen kuuluneen kultamaiden värikkäimpiin persooniin. Vaikka Pellen kaivukuutioissa eikä kaivun kultamäärissä ole kehumista, hän on tunnustettu olleen Lemmenjoen legenda ja osa kultahistoriaa. Pellen tarinaa Tieran kirjojen lisäksi on kuvannut myös kirjailija Seppo J. Partanen useissa kirjoissaan. Yhteistä on Pellestä annettu elämänmyönteinen näkemys, jota värittävät hänen luonnonvaraista elämäntapaansa kuvaavat lukuisat hyvänthahtoiset tarinat.

Ruotsalainen, Pohjoiskalotin merkittävistä persoonista kirjoittanut kirjailija Hans Lidman nosti Pellen peräti kirjansa ”Pohjoiskalotin ihmisiä” kansikuvaksi. Kirja ilmestyi alun perin ruotsinkielisenä 1966.

Pelle Kankainen komeilee Hans Lidmanin vuonna 1969 suomenkielisenä ilmestyneen ”Pohjoiskalotin ihmisiä” -kirjan kannessa. Kuva: Hans Lidman

Kotkan poikia

Matti Pellervo (Pelle) Kankainen syntyi 1910 Kotkassa varakkaan kiviveistämön omistajan perheeseen. Hänen toivottiin ryhtyvän maanviljelijäksi. Oppikoulun jälkeen Pelle kävikin Multialan maanviljelysopiston. Häntä varten hankittiin jopa maatila. Työskentely sidotussa työssä maatilalla tai isänsä kiviveistämössä ei levotonta sielua innostanut. Pohjois-Amerikan intiaanien ja turkismetsästäjien elämäntapa kiinnosti.

Jo kouluaikana hän karaisi itseään nukkumalla ulkorakennuksen lämmittämättömällä ullakolla ympäri vuoden. Pelle tunnetaan Kotkassa pitkestä uima- ja soutu retkistä hyisellä merellä. Tavoitteena oli valmistautua elämään Lapin erämaissa. 18-vuotiaana hän teki ensimmäisen Lapin-matkansa parin kaverinsa kanssa. Sittemmin hän eleli pitkään itäisessä Inarissa Lutto- ja Suomujoen tienoilla metsästäen ja kalastaen etsien myös helmiä ja kultaa.

Sodat tulivat väliin, mutta heti Lapin sodan jälkeen tykkimiehenä palveltuaan hän palasi asumaan Inariin eläen pääasiassa myymällä saaliskalojaan ja -riekkoja hotelleille ja kauppoihin. Lemmenjoen kultaryntäyksen alkuvuosiin hän ei vielä osallistunut. Kultakiima ei häneen iskenyt eikä luonnon rauhaan hakeutuvana halunnut lähteä satojen ryntäilijöiden hässäkkään. Mutta heti olojen rauhoituttua 1951 alkaen uteliaisuus veti myös kullankaivuun.

Hänellä oli kaksi kultavaltausta, toinen Miessijoen yläjuoksulla. Sen hirsikämppeä hän kutsui Timanttikodiksi, koska alueelta löytyi myös korundeja ja granaatteja. Ne kiinnostivat häntä enemmän kuin kulta. Toinen valtaus oli Jäkälä-Äytsillä, jossa hänen haltuunsa tuli Kangasniemen veljesten 1949 rakentama tilava kämppeä, jonka hän nimesi Kultakodiksi. Kämppeä tunnetaan myös kaivinkoneen Lemmenjoelle tuoneen Kullervo Korhosen porukan asuinkämppeänä.

Oli myös Kalakoti Muddusjärvellä. Lisäksi oli ”vieraskoti”, Inarin matkailuhotelli, nykyinen Kultahovi. Sen huoneissa hän ei yöpynyt, mutta kävi ravintolassa juomassa lempijuomaansa maitoa ja tapaamassa paikallisia ja turisteja. Pelle ”vieraili” ja tapasi ”vieraitaan”. Hän oli utelias kaikelle uudelle, vaikka eleli viikkokausia erämaassakin tapaamatta ketään. Hotellin ulkopuolella hän saattoi talvella nukkua turkispeskissään polkupyöränsä vieressä lumihankeen kaivautuneena. Hotellihuoneet olivat erämaassa ulkona yöpymiseen

tottuneelle liian kuumia nukkumiseen. Ulkona oli raikkaampaa varsinkin pakkasella. Erämaissa liikkueensa hän nukkui hangessakin mukanaan kantamassaan paperisäkissä makuupussin korvikkeena.

Pelle ei innostunut pitkäjänteiseen kullan kaivamiseen valtauksillaan, korkeintaan sen toteamiseen onko sitä vai ei. Seuranhakuksena hän kierteli rauhoittuneita kultamaita ja kaiveli renkinä muitten porukoiden valtauksilla. Nämä kaivukeikat eivät sitoneet, vaan saattoi lopettaa, kun mieli veti ryhtyä taas johonkin muuhun. Hän myös toi Lemmenjoelle kylillä tapaamiaan turisteja opettaen heille kullankaivua ja majoittaen heitä kämppiinsä.

Pellen tärkeä rooli kultamailla oli toimia kullankaivajien ”muulina”, kantaa heille tarvikkeita Lemmenjoen päätevenesatamasta eli Haminasta ylös Hengenahdistuksen mäkeä valtauksille. Saattoi myös tuoda soutaen venelastin tavaroita Inarin kirkonkylästä saakka kymmenien kilometrien matkan. Kullankaivajat halusivat maksaa työstä palkkion mieluummin kullassa tai rahassa. Joku erehtyi sopimaan ruokapalkasta. Se oli virhe. Pelle tunnettiin suursyömärinä, joka saattoi syödä kerralla usean tavanomaisen päivänannoksen verran kantamaansa erämaassa kultaakin kallisarvoisempaa kaupanruokaa.

Näyttävä ilmestys kylillä

Pelle oli roteva 180-senttinen, pitkä vaalea tukka ja rintaan asti ulottuva, ainakin kylillä huolellisesti kammattu punertavan keltainen parta. Talvella hän käytti karvaturkkia, peskiä. Niitä hänellä oli useita, mm. omatekoinen sudennahkainen. Kaulaan oli kiedottu pitkä punakirjava kaulaliina, jonka päät olivat sullottuna vyön alle. Jalassa kesällä ruskeat riukuvarsisaappaat, talvella poronahkakengät, sarkahousujen päällä polviin saakka ulottuvat kirjavat villasukat, käsissä pitkävartiset ketunnahkarukkaset. Vyöllä roikkui lähes puolimetrinen leuku.

Matkailuhotellilla eli Majalassa, niin kuin Pelle ja monet muutkin kultamiehet paikkaa kutsuivat, vakiojuomaa maitoa saattoi illan mittaan kulua litrakaupalla. Myös juustolautasia kului illassa useita, kuten Hans Lidman kertoo kirjassaan. Punaviiniä kelpasi lasinparin verran, jos sitä tarjottiin. Joskus osti itsekin pullollisen Erkin pikakivääriä eli unkarilaista härän verta Egri Bikaveria, joskus punaista algerialaista, hienommin Vin Rouge d’Algerie. Pullo ei maidon ohessa siemailen illassa suinkaan kulunut loppuun, vaan jäljelle jäänyt vietiin keittiöön talteen, josta haettiin seuraavalla käyntikerralla. Saattoi riittää kolmanteenkin käyntiin.

Turvekattoinen Kultakoti Jäkälä-äytsillä, kultasuonen päällä. Kuva Liisa Hertell.

Tapaamisia Inarin majalla

Minun omat muistoni Pellestä alkavat kesältä 1971. Olin rakentamassa saamelaismuseota ja iltaisin tuli pistäytyttyä Majalassa. Siellä Pelle tutkaili hymyilevillä silmillään meitä muukalaisia. Tuli ystävällisesti kyselemään, keitä olemme. Kerrottuamme hän kysyi kohteliaasti, voisiko istahtaa pöytäamme. Ei suinkaan tullut kerjäämään ryyppyä, vaan päinvastoin tilasi pöytäamme litran maitokannun ja kehotti kaatamaan itsellemmekin. Hän oli huomannut, että siihen aikaan meidän lempijuomamme oli valkovenäläinen eli Musta Ryssä, joka koostui votkasta ja kahvilikööristä, mutta terästettynä maun mukaan maidolla, jota tuotiin erillisellä kannulla. Itse hän tyytyi pelkkään maitoon. Maito yhdisti meitä. Joskus söimme ravintolan legendaarisen metsästäjäleivän. Sen kermassa haudutetut metsäsienet miellyttivät häntä, ja minuakin. Se sitä paitsi oli hyvin kohtuuhintainen.

Meidän porukkamme tyttöjä Pelle jutuillaan ja flirttailullaan nauratti ja ihastutti, niin kuin turistityttöjäkin. Pellen leveä hymy valkoisilla hampailla ja kirkkaana vilkkuva ilonpilke silmäkulmassa hurmasi. Kertoillessaan luonnon ilmiöistä ja kokemuksistaan Lemmenjoella ja erämaissa hänen sormensa elehtivät ja

”hänen taivaanrantoja luonnostelevat kädenliikkeensä”, kuten Seppo J. Partanen kuvaa, piirsivät laajoja kaaria. Hän esitteli taskustaan kaivamia korundeja ja granaatteja. Kauneus ja erikoisuus olivat hänelle pääasia, ei rahallinen arvo. Hänellä oli mukanaan myös kultahippuja, jonka muotoja hän jaksoi ihailla.

Häneltä opin tuntemaan granaatin ja korundin. En vielä ollut käynyt Lemmenjoella, joten asiat olivat uusia. Kertoili myös Timanttikodistaan ja Kultakodistaan kultamailla. Hän taitavana piirtäjänä luonnosteli kämppiensä kuvia ravintolalaskujen takapuolelle. Otin niitä talteen ja sain myöhemmin paikan päällä huomata niiden erinomaisen hyvin kuvanneen itse kämppiä.

Venematka Lemmenjoelle

Juhannuksen alla 1973, kun minulla oli jo valtaus Lemmenjoen Ruihtuäytsillä, tuttavallisemmin Ruitulla, kerroin Pellelle olevani sinne menossa. Pelle ehdotti, että mennään yhdessä. Hänellä on soutuvene Njurgalahdessa, jonne kulki postiauto. Soutumatkaa olisi noin 20 kilometriä. Tuolloin oli jo Jomppasten veljesten moottorivenekuljetuksia, mutta Pelle halusi soutaa, päästä jo lapsuudessaan alkaneseen mieliharrastukseensa.

Pelle oli innokas ja voimakas soutaja

Soutumatkaan käytimme kaksi päivää. Välillä Pelle pyysi minua siirtymään airoihin, kun hän riisui vaatteensa ja hyppäsi uimaan. Tällä tavoin peräkanaa mentiin useita Lemmenjoen järvisuusia. En kyennyt soutamaan Pellen uinnin vauhdissa. Oli hyvin aurinkoinen ja lämmin sää, mutta juhannuksen tienoon jokivesi ei ollut ollut montaakaan astetta. Lähes jääkylmästä vedestä veneeseen noustua Pelle ei itseään kuivannut tai pannut paitaa päälle. Näin paremmin sai nauttia lämpimästä auringonpaisteesta.

Väliyö yövyttiin teltassa Pellen vakiosaaressa, jossa hänellä oli tapana oleskella ja kalastella pitempiäkin aikoja. Paikalliset kutsuivat sitä Pellensaareksi. Tietopaikkaan kätkeytyt verkot heitettiin illalla muutamaksi tunniksi järveen ja taimen saatiinkin. Se nautittiin yöttömän yön auringossa Egri Bikaverin kera. Olisi minulla ollut 54-prosenttista Pecoul-rommiäkin, mutta Pelle ei väkevistä välittänyt. Sanoi niiden pilaavan luonnosta nauttimisen. Yöksi uudelleen heitetyissä verkoissa tuli aamulla matkaevääksi lisää taimenta.

Soutumatka olisi Pellen voimin mennyt hyvin päivässäkin, mutta eihän meillä ollut kiirettä. Välillä rantauduttiin, tehtiin nuotio ja keitettiin teevedet. Muistaakseni Pelle ei ollut innokas kahvinjuoja. Jomppasten vuorovenemiehet ehdittiin moneen kertaan tervehtiä. Pelle kertoili, miten Kotkan aikoina souteli Helsinkiinkin saakka. Inarijärven hän oli soutanut monesti päästä päähän. Kotijärvensä Mudduksen ympäri kymmenien kilometrien matkan hän souteli huvikseen ja nautiskellen kesäisestä illasta ja yöstä.

Venematkan päätepaikkaan, Haminaan saavuttiin ja ryhdyttiin kantamaan ruoka-, juoma- ja muitakin tarvikkeita viitisen kilometriä, mutta ankaraa nousua ylös Hengenahdistusmäkeä ja Ruihtoskaidia valtaukselleni Hopun kammille. Pelle halusi välttämättä kantaa minun monikymmenkiloisen rinkkani ja minulle jäi vain hänen puolityhjä poronnahkainen sisnareppunsa. Siihen aikaan ei vielä talven moottorikelkkakuljetuksia ollut käytettävissä, joten kantamista riitti, kun noina vuosina kaivukauteni oli useita viikkoja, joskus kaksi kuukauttakin. Talvella olin tosin hiihtäen tuonut ahkiossa säilykepurkkeja ja muuta raskasta ja säilyvää.

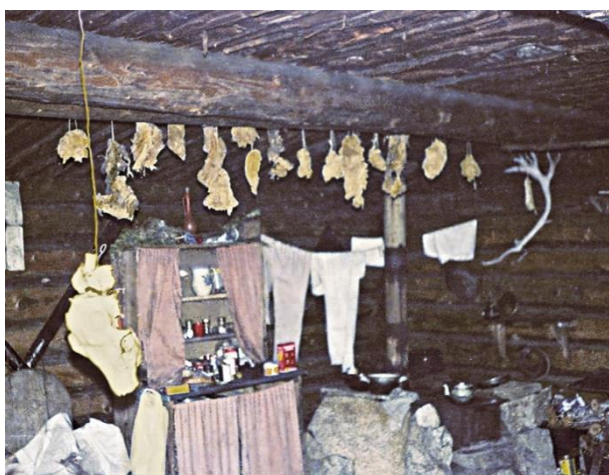
Ruihtuäytsillä

Pelle muisteli aikaisempia tavarankuljetusmatkojaan ja kammin aikaisempaa haltijaa Väinö Hoppua. Häneltä olimme kaverin kanssa saaneet valtauksen ja kammin edellisenä kesänä. Hopulla oli Lapin miinanraivauksessa Savukoskella mennyt toinen jalka, jossa oli puinen proteesi eli puujalka. Siksi hän tarvitsi kantoapua. Väinö oli kertonut pelkästään myönteistä Pellestä, mutta yksi ongelma oli. Pelle luonnollisesti viipyi Hopulla päivän tai useampia ja Pelle oli tunnettu suuresta ruokahalustaan. Huomattava osa kantamastaan ruuasta kului Pellen suuhun.

Minullekin Pellen suursyömärimaine tuli todistettua, kun mukanamme tuotu kokonainen metvurstitanko uhkasi loppua Pellen suihin ison näkkileipäpaketillisen ja voipaketin kera. Piti pelastaa jäljellä ollut pötkö piiloon, kun kesä oli vasta alussa ja kaivuaika edessä. Siirryttiin talvella tuotuun nötköttiin eli sikanautaan.

Pari päivää kaiveltiin valtausaluetta. Jyrkän ja kapean Ruihtuäytsin puronpohjilta ei kultaa juurikaan löytynyt, mutta sen sijaan kylläkin tuottoisasti karkeaakin metrin tai pari ylempää rinteestä kallionrihloista. Hippujen muodoista Pellen mielikuvitus rakenteli kaikenlaisia mielikuvia. Pelle oli hommannut mukaan kyliltä saunavihtoja ulospäin lämpiävässä savusaunassa kylpemistä varten. Tuohon aikaan ei siellä juhannuksena vielä saanut koivusta vihtoja. Nykyään ilmaston lämpenemisen myötä hyvinkin.

Siirryttiin Miessijoelle, jossa sijaitsi Timanttikoti. Se oli yksi Ylä-Miessin hirsikämpistä. Silloin jo huononäköisessä kunnossa. Valtauksella kuulemma sai hyvin korundeja ja granaatteja ja kertomansa mukaisesti peräti safiirejakin. Niistä hän oli kiinnostunut. Ne olivat mielenkiintoisempia kuin kultaa ja kullankaivu.

Ruokavarastoa roikkumassa katossa, karhuako

Hopun kämppäni ovikyltti

Äytsin Kultakoti kultasuonen päällä

Miessiltä kävelimme Jäkäläpään yli Kultakotiin Jäkälä-Äytsille kultaryntäyksen aikaiselle isolle hirsikämpälle. Se oli käyntimme aikaan 1970-luvun alussa vielä ja pitkään myöhemminkin hyvässä kunnossa. Pelle oli sanonut, ettei Ruitulta tarvitse ottaa juurikaan ruokaa mukaan, koska hänen kämpässään on kyllä ruokaa, niin lihaa kuin leipääkin. Liha osoittautui kämpän sisäkatossa roikkuvaksi huonohkosti kuivuneeksi harmaanmustaksi kuivalihaksi. Pellen mukaan se oli karhunlihaa.

Pitihän sitä maistaa. Kitkeryyden perusteella se olisikin voinut olla karhunlihaa, mutta hajun ja värin perusteella saattoi olla muutakin. Jäi maisteluksi. Onneksi oli kuhmuraaisia lihasäilykepurkkeja, jotka Pelle oli pelastanut, kun säilykkeitä kauppoihin tuonut kuorma-auto oli ajanut ojaan ja osa purkeista oli kolhiintunut myyntikelvottomiksi. Oli vielä jäljellä Lemmenjoen suolataimentakin.

Pihapiirin käymälä oli laattakivistä rakennettu, vain ovi ja katto oli puusta. Kivestä sen vuoksi, että eräänä keväänä puuhuussin puutavara oli kadonnut ja viety jonnekin samaan tai johonkin muuhun yhtä tärkeään käyttöön. Arveltiin, että laattakiviä ei kukaan viitsi varastaa. Äytsin toisella puolella oli vankasta hirrestä rakennettu savusauna. Ahkeran saunomisen jälkeen istuimme leppoisaa aurinkoista kesäiltä pihamaalla. Nautittiin Pellen nimeämää tunturisamppanjaa eli jääkylmää kirkasta purovettä.

Tietysti kullasta ja kullankaivusta puhuttiin. Kertoili Lemmen kultaryntäyksen ajoista ja silloisista kullankaivajista. Harmitteli, kun kullankaivu on niin vähentynyt eikä kullankaivajia enää juurikaan ole. Hiljaista 1970-luvun alku Lemmellä olikin. Ei meitä montaa ollut. Oli tyytyväinen, kun olin innostunut ja

asettautunut Ruitulle ja tavallaan jatkamaan Hoppu-Väinön, Pellen kovasti arvostamaa perintöä. Pelle taas toisti sen, minkä oli Majalan pöydässä monesti kertonut, että hänen Äytsin valtauksensa on hyvin rikas.

Puron toisella puolella sijaisi jyrkeistä hirsistä rakennettu sauna. Sen lämpenemistä odottelemassa

Tuoreita kaivujälkiä ei kämpän ympärillä näkynyt. Niinpä uskalsin epäillä, että onkohan tässä kultaa, kun et itse kaiva. Jos kultaa olisi, kyllähän sinä kaivaisit. Pelle vähän loukkaantui epäuskostani ja haki lapion ja vaskoolin. Kehotti valitsemaan minkä paikan tahansa, poistamaan 5–10 senttiä pintakerrosta ja nostamaan sitten soraa vaskooliin. Ja toden totta, pientä hengetöntä tulikin.

Vielä kokeilin parista muustakin luonnontilaisesta kohdasta ja edelleen tuli hengetöntä ja hipuksikin kutsuttavaa. Oli pakko uskoa, että kyllä maaperässä todella on kultaa. Myöhemmin yövyin kämpässä useamman kerran ja Pellen luvalla kaivelin enemmänkin ja edelleenkin löytyi pienellä työllä puolesta metristä kiinnostavan paljon jopa grammankin hippujakin. Ympärillä oli konekaivun syviä kuoppia ja jätekasoja, mutta kämpän pihapiiriä ei ymmärrettävistä syistä ollut tehokaivettu.

Oma perhe väikkyi mielessä

Pelle kertoili elämästään ja unelmistaan. Tuolloin 60-vuotiaana hän kertoi vielä menevänsä naimisiin ja saavansa lapsia. Jos tulee tyttö, nimeksi annetaan Tellervo. Poikien nimivaihtoehtoja ovat Kimmo ja Kammo. Minä vähän

kammoksuin tuota Kammo-nimeä. Kun minun toinen nimi on Kullervo, ehdotin Kullervoa. Siitä hän innostui ja tarkkaan muisti Kalevalan Kullervo-tarinan. Tellervo ja Kullervo olisivat sopivat nimet, jos tulisi tyttö ja poika. Hän taas kertaalleen jyrkästi tuomitsi syrjähyppyä, jos ollaan naimisissa tai muuten kiinteästi yhdessä. Majalan pöydässä istuessamme monesti paheksui, kun ympärillä sellaista näkyi.

Kämpäalueen kullasta puhuttaessa Pelle sanoi hyvin painokkaasti, että hänelle riittää se, että hän tietää, että hänen valtauksellaan on kultaa. En kullankaivun nousukkaana oikein ymmärtänyt ja intin, että eikö olisi hienoa kaivaa kultaa ylös, omistaa sitä ja myydäkin hyvään hintaan vaikkapa turisteille. Pelle vähän kimpaantui, että hänellä on kultaa. Hänelle riittää, että tietää, että sitä on eikä sitä tarvitse nostaa maasta pois. Kullan olemassaolon tunne riittää hänelle. Ja sitten kun vaimo ja lapset tulevat Äytsille, on moninkertainen kultaonni. Se on siellä odottamassa heitä. Kerrotaan, että hiput jopa kasvavat maaperässä.

Vieläkin palasin siihen että, kun säännöllisiä tulonlähteitä ei ole muuta kuin pieni rintamamieseläke, eikö kullan antamaan lisäansioon olisi paikallaan. Pelle totesi, että pärjää aivan hyvin, kun myy Muddusjärvestä pyytämänsä siikaa ja taimenta Majalaan ja kauppaan sija saa niistä sen verran kuin rahaa tarvitaan, kuten suolaan, sokeriin ja leipomisessa tarvittavaan hiivaan ja jauhoihin. Pääasiallisen ruoan hän saa luonnosta riistana, kalana, marjoina, yrtteinä ja muina luonnontuotteina. Mudduksen kalakodilla hänellä on monenlaisia viljelyjä

Tarinoita

Vitamiinin tarpeeseen hänen kerrotaan syöneen havupuiden latvojen vuosikasvaimia eli kerkkiä. Metsänhoitaja kielsi tiukasti sakon uhalla syömästä puun pituutta lisääviä latvakasvaimia, mutta tinkamisen jälkeen lopulta lupasi, että oksien vuosikasvaimia kyllä saisi syödä.

Metsätyömiesten hevoselta oli talvella katkennut kivikossa jalka ja jouduttu lopettamaan. Pelle oli saanut siitä tiedon ja pystytti teltan viereen. Söi pakkasessa säilyvää hevosta viikonpari, kunnes jäljellä oli vain kasa luita. Jäljelle jääneet neljä rautakenkää hän otti mukaansa.

Honkapirtin kahvilassa Inarissa sai markalla puurolautasen. Kun ketsuppia ja sinappia sai ilmaiseksi, niillä hän runsain mitoin höysti puuroaan.

Sukellellessaan järvillä sattui reitille kalastajien syöttikaloja koukuissa. Kalastajat valittivat, että Pelle ohi sukeltaessaan nappaili jo pehmenneitä syöttireeskoja suuhunsa.

Talvella hän uitti verkkonarun sukeltaen jään alla avannosta toiseen.

Kysäisin tarinoista varovaisesti, mutta Pelle vain hymähti. Ei myöntänyt eikä kieltänyt. Hänellä huumorimiehenä ei ollut mitään sitä vastaan, että hänestä liikkui juttuja. Nehän vain kuvasivat arvostamaansa elämäntapaa.

Pelle oli elämäntaiteilija. Tiera, Arvo Ruonaniemi luonnehti, että hän oli paitsi kullankaivaja ja kalastaja, ennen kaikkea ”kuljeksija ja oleskelija”. Kiire ei Pelleä vaivannut. Hän ei ajankulumisen tai muun yhtä epäolennaisen antanut häiritä elämäänsä. Luonto, sen kasvit, eläimet, maisemat olivat kaikki kaikessa.

Äytsin kämpppä suojellaan ja kumotaan

Pellen omistukseen vuonna 1961 siirtynyt kämpppä on osa kultahistoriaa. Lemmenjoelle ensimmäisen kaivinkoneen tuoneen Kullervo ”Kulta” Korhosen porukka asui 1950-luvun alussa. Myöhemmin siinä ovat asustaneet lyhyempiä tai pitempiä aikoja monet muutkin Lemmenjoen legendat, kuten Yrjö ”Karhu” Korhonen, Ville Keurulainen, Veikko Nevalainen, Sakari Mäkipuro ja monet muut Lemmenjoen kultahistorian tunnetut henkilöt.

Tarinatuokio Äytsin kämpässä

Historiansa vuoksi kämpppä suojeltiin 1995 rakennussuojelulain perusteella.

Se arvioitiin rakennusteknisten ja maisemallisten arvojensa puolesta ainutlaatuiseksi. Kämpä oli Lemmenjoen muihin kultakämppiin verrattuna suuri. Se muistutti lähinnä päädyistä sisään kuljettavaa savottakämpää. Kerrossänkyihin mahtui jopa kymmenen miestä. Kokilla oli erillinen verholla eristetty makuupaikka. Tilavassa kämpässä pidettiin jopa tansseja. Lähellä olevalle Jäkäläpään tunturikentälle laskeutuneet pienkoneet toivot etelän turisteja vieraaksi. Pihapiirissä oli saunan lisäksi paja.

Kämpän käyttö oli vähäistä ja pääsi pahasti rappeutumaan. Se jäi perustetun kullankaivukaivospiirin sisälle. Lapin ELY-keskus esitti suojelun purkamista. Metsähallitus, maapohjan omistaja, eivätkä muutkaan lausunnonantajat vastustaneet suojelupäätöksen kumoamista. Kuitenkin kaikki arvioivat kämpän sinänsä olleen aikoinaan rakennus- ja kulttuurihistoriallisesti arvokas. Kämpän uudet omistajat, Pellen perilliset vastustivat purkamista. Huhtikuussa 2021 Lapin ELY-keskus päätti kuitenkin kumota suojelupäätöksen kämpän korjauskelvottomuuteen perustaen.

Kalakoti Mudduksella

Jo 1950-luvulla Pelle oli korjannut käyttöönsä hylätyn turvekammin Inarin kirkonkylästä viitisentoista kilometriä luoteeseen Muddusjärvellä. Se oli kalastuksessa tarvittava ensimmäinen Kalakoti. Se oli sopivasti Lemmenjoelle kultamaille vievän kulkureitin varrella. Siihen aikaan ei vielä ollut maantietä Njurgalahteen. Kulku kävi Inarin kirkonkylän pohjoispuolelta Siggavuonosta, (Sikovuonoksi suomalaisittain väännetyt) kautta Muddusjärven läpi. Kun Pelle rahtasi tavaraa ja muutenkin kulki kultamaille, kammi oli sopiva välietappi.

Kammi sijaitsi Muddusjärven Syrminiemessä, sen pienessä ulokkeessa Salmenniemessä. Nykyisin se on virallisissakin kartoissa nimetty Pellenniemeksi. Myöhemmin hän rakensi ylemmäksi ja länteen päin avartavia antavia näkymiä antavan uuden tilavamman kämpän.

Pellenniemen Kalakoti Mudduksella. Kirjailija Hans Lidman nimesi sen Satupirtiksi. Kuva: Hannu Viranto

Kirjailija Hans Lidman kävi siellä Pellen vieraana 1966 ja kertoo ”Pohjoiskalotin ihmisiä” -kirjassaan käynnistään Satupirtillä niin kuin hän kämppää kutsuu, mikä kuvasti hänen tuntemuksiaan miljööstä. Satupirtti-nimitys vakiintuikin yleiseen käyttöön.

Lidman kertoo kämpän ympäristön ”uskomattomasta määrästä sahoja, sankoja, kalastusvälineitä, pulkkia, reki, polkupyöriä, poronsarvia, käsikärryt, läkkiastioita, veneitä, lastenvaunut, suksia, saappaita, lautoja, kaikkea ja kaikkea”.

Kirjan huvittuneesta, mutta lämminhenkisestä, jopa haltioituneesta kuvauksesta Satupirtistä ja sen ympäristöstä tuo mieleen Kauko Käyhkön tunnetuksi laulama ralli ”Ihanasti rempallaan”. Rakastuneilla pojalla ja työllä kaikki on rempallaan, mutta niin ihanasti rempallaan. Kaikki oli juuri niin kuin onnellisessa elämässä pitääkin olla, sydänkin niin ihanasti rempallaan. Varmaankin juuri samasta syystä Lidman käytti nimeä Satupirtti, vaikka ehkäpä Käyhkön ralli ei ollutkaan hänelle tuttu.

Kun oma käyntini tapahtui vajaa kymmenkunta vuotta myöhemmin, Lidmanin kuvaukset yksityiskohdissaan edelleenkin vastaavat omiani. Ympäristö ja henki oli ennallaan. Pelle oli kiertotalouden edelläkävijä. Kammille oli kerätty pinoihin kaikenlaista käytöstä poistunutta, mutta edelleen varaosina tai muuten joskus mahdollisesti käyttökelpoista tavaraa. Ne olivat huolellisesti omiin erillisiin kasoihin koottuna. Kaikki hyvässä järjestyksessä. Pellen kylillä käyttämä polkupyörä oli hyvä esimerkki kiertotaloudesta. Siinä oli punaisen, sinisen, mustan, vihreän pyörän osista koostuva kokonaisuus.

Kerätty tavara ei ollut vain keräilyvimmaa vaan varautumista mahdollisia tarpeita varten. Sodanjälkeisessä Inarissa oli kaikenlaisesta tavarasta puutetta. Toisaalta oli saksalaisten jättämää tavaraa dynamiitista ja kranaateista alkaen. Jälleenrakentamisen aikana uusi edusti uutta aikakautta ja ihailtavaa, vanha edusti menneisyyttä. Näin Pelle kertoi näkemyksensä. Kuitenkin moni paikkakuntalainenkin joutui turvautumaan Pellen varaosapalveluihin, uusia ei ollut saatavilla. Ei hän niistä maksua pyytänyt, mutta kukin tavalla tai toisella kiitti, poromies saattoi tuoda palan poronlapaa, joku jotakin muuta. Pellelle oli tärkeintä, että tavara tuli käyttöön, sitä vartenhan ne oli kerätty talteen.

Kirjoittaja Pellen asekokon turvaamana poron- ja karhunjalkalla

Kämpän ulkoseinät ja katto oli taiteellisesti koristeltu poron- ja hirven sarvilla. Myös Eteisessä ja asuinhuoneessa seinät ja katto olivat täynnä sisätiloissa tarvittavaa, kattiloita, paistinpannuja, kauhoja, öljylamppuja. Tavaraa oli niin paljon, että enemmälle ei olisi ollut tilaa. Kaikki tarvittava oli käden ulottuvilla. Takaseinällä kymmenkunta kivääriä, useita pistooleja. Osa varmaankin käyttökelvottomia, mutta hyviä varaosina.

Multialan maanviljelysopistossa nuorena saadulla opilla oli käyttöä. Oli monenlaista viljelyä, perunaa, sipulia, yrttejä, tilliä, ohraa, naurista, hennettä, viinimarjapensaita. Metsässä oli luonnonvaraisia marjoja, sieniä, villiyrttejä.

Elanto tuli pääasiassa Mudduksen siasta ja taimenesta. Veneeseen hän ei halunnut perämööttoria, koska se häiritsisi luonnon rauhaa ja käryäisi, kertoo Pelle. Sitä paitsi olisi koomista harrastaa mielilajiaan soutamista perämööttoriveneellä. Luulisivat, että mööttori on rikki ja tulisivat tarjoamaan apuaan.

Kammin sijaan hän suunnitteli Pellenniemelle isompaa kämpppää. Pohjaa hän oli jo alkanut raivata. Tässäkin taka-ajatuksena oli haaveillun tulevan perheen tarvitsemat isommat tilat. Yksineläjälle riittäisivät kyllä entisetkin.

Helsinkiin

Pellen kanssa tavattiin 1970-luvulla Inarissa, milloin kultamailla, Mudduksella, milloin kirkonkylällä Majalassa, Ranta-Marin tai Honkapirtin kuppiloissa, joskus Arvo Ruonaniemen Valhalla-mökissä. Elettiin kesää 1979, kun Pelle kertoi lähtevänsä Helsinkiin. Asuin jo tuohon aikaan Rovaniemellä, joten toivotin tervetulleeksi meille yöksi.

Sovitun mukaisesti hän tuli illalla Eskelisen linja-autolla Rovaniemelle ja aikoi aamujunalla jatkaa matkaa. Hain hänet linja-autoasemalta. Alakerrassa oli kaverin vapaa kämpppä. Sinne petattiin sänky valkoisten lakanoiden ja tyynyjen kanssa. Illalla myöhemmin kävin tarkistamassa, onko kaikki hyvin. Pelle makasi lattialla matolla ilman peitteitä. Ikkuna oli avattu. Sanoi, että kaupunkilaissängyssä on liian pehmeää ja peittojen alla liian kuumaa. Olisihan se minun pitänyt tietää jo aiemman tiedon ja kokemuksen perusteella. Pelle jatkoi junalla Helsinkiin. Kysellessäni, miksi erämaiden mies menee Helsinkiin, hymyili vain arvoituksellisesti. Olin kuullut hänen käyneen Helsingissä edellisenäkin kesänä.

Sain myöhemmin talvella tietää syyn arvoitukselliseen hymyyn. Hän oli 1978 kesällä tavannut 26-vuotiaan taideopiskelijan Hannelen. Olivat tavanneet Mannerheimintiellä ja rakastuneet ensi silmäyksellä. Heidät vihittiin juhannuksen tienoilla 1980 Pielpajärven erämaakirkossa. Samalla heidän yhteinen, puolen vuoden ikäinen tyttärensä sai nimen Inari Mari Tellervo. Perhe asettui asumaan Muddusjärven rannalle entisen Riutulan lastenkodin tiloihin muutaman kilometrin soutuamatkan päähän Kalakodista. Vanhat kalavedet olivat vieressä. Pellenniemen uuden hirsikämpän rakennusvalmistelut jatkuivat. Pelle ryhtyi hankkimaan läheisen Menesjärven metsistä järeitä tukkeja seinähirsiksi.

Pellen kanssa verkkoja Mudduksella kokemassa. Järvi tuli Pellen kohtaloksi marraskuussa 1980

Jo saman vuoden marraskuun 7. päivänä Pelle löytyi hukkuneena Riutulan rannasta jäisestä veneestä pudonneena ja kalaverkkoihin sotkeutuneena. Kohtalon ivaa, että juuri näin Pelle joutui päättämään päivänsä. Olihan hän legendaarisen tunnettu jäisten vesien uimari. Perhe-elämä jäi lyhyeksi, mutta kuitenkin ehti toteutua haave vaimosta ja tyttärestä. Uuden hirsikämpän rakensi muutama vuosi myöhemmin valmiiksi kultalegenda Yrjö Korhonen Hannelen keskittyessä sisustamiseen toteuttaen taiteilijaluonnettaan. Kultamiehet, naapurit ja tuttavat talkoilivat apuna. Tiettomälle ja sähköttömälle saarelle rakentaminen oli työlästä

Inari Mari Tellervo kutsuttiin Lapin Kullankaivajain Liiton kummitytöksi. Pelle haudattiin Inarin kirkonkylän hautausmaalle kullankaivajien Pyrkyrien palstalle.

Pyrkyrien palstalla. Kuva Liisa Hertell

Kirjoitus on alun perin julkaistu Mineralia-lehdessä 3/2021